Vita Antiqua № 14 2023 с. 252-267

Група моніторингу археологічних ландшафтів — презентація діяльності та перші результати роботи

Анастасія Дяченко

Магістр кафедри археології та музеології КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна, e-mail: diachenkonastia2000@gmail.com, ORCID: 0009-0003-2449-0286.

В умовах ведення активних воєнних дій на території України науковці та активісти звернули увагу на те, що великих збитків та руйнації зазнає археологічна спадщина України. Археологічні об'єкти після руйнації не підлягають відновленню, інформація, яка в них міститься, зникає назавжди. Привернення уваги суспільства до питань охорони та збереження археологічної спадщини стало одним з фокусів діяльності Групи моніторингу археологічних ландшафтів. Учасники Групи активно поширюють інформацію щодо стану культурних пам'яток в Україні під час війни та беруть участь в українських та міжнародних заходах, спрямованих на висвітлення питань збереження археологічної спадщини в Україні. Зокрема, було проведено науково-практичний семінар, на якому виступали представники різних освітніх і наукових інституцій. Символічним стало те, що семінар було перервано російськими обстрілами. Велика увага приділялась моніторингу археологічних об'єктів та їх музеєфікації. На жаль, ще в довоєнний період археологічна спадщина перебувала у кризовому стані, що проявляється у відсутності документації на окремі пам'ятки та алгоритму дій у надзвичайних ситуаціях. У ході роботи Група акцентує увагу на актуальних проблемах сучасного стану археологічних досліджень в Україні та співпрацює з науковцями у цій сфері на національному та міжнародному рівнях.

Ключові слова: археологічна спадщина, воєнні дії, моніторинг, музеєфікація, науково-практичний семінар.

З огляду на значні втрати археологічної спадщини під час воєнних дій, а також грабунок археологічних об'єктів та колекцій з боку окупантів, у перші місяці масштабного вторгнення військ рф постала нагальна потреба у веденні моніторингу зруйнованих ділянок об'єктів археологічної спадщини. Такі обставини стали причиною створення міжгалузевої Групи моніторингу археологічних ландшафтів влітку 2022 р., завданням якої стало виявлення, фіксація та дослідженням зруйнованих внаслідок воєнних дій археологічних об'єктів та територій, і формування бази даних по ним (http://surl.li/eybea).

До складу робочої групи увійшли представники низки наукових, освітніх та громадських організацій, серед яких слід назвати Український державний інститут культурної спадщини МКІП України, Інститут археології Національної академії наук України, Національний музей історії України, Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Спілка археологів України, Центр палеоетнологічних досліджень, Центр середньовічних досліджень тощо.

Результатом діяльності Групи є розробка інтерактивної анкети з метою фіксації руйнацій на об'єктах археологічної спадщини безпосередньо в полі, розробка бази даних та карти руйнацій археологічних об'єктів та територій. Слід звернути увагу, що фіксація руйнацій пам'яток внаслідок агресії повинна проходити не тільки на територіях, де відбувались воєнні дії, але й на всій території України. Важливим є виявлення пошкоджень внаслідок бомбардувань, ракетних та мінометних обстрілів, а також і пошкоджень внаслідок фортифікаційних, шляхових, будівельних робіт, пов'язаних з організацією оборони в тилу. Цю діяльність слід започатковувати зараз, під час процесу звільнення територій від загарбників, з метою найповнішого аналізу зруйнованих ділянок ландшафту, виявлення археологічних об'єктів та майбутньої оцінки втрат та збитків завданих археологічній спадщині внаслідок війни.

Окрім безпосередніх польових досліджень зруйнованих ділянок археологічних пам'яток та виявлення пошкоджень археологічних ландшафтів дистанційними методами, одним з важливих векторів роботи Групи стало інформування української та міжнародної аудиторії про проблеми збереження археологічного та музейного надбання у країні, яка бореться за свою незалежність.

Серед цілої низки міжнародних подій, під час проведення яких наголошувалось на особливій вразливості археологічних об'єктів та колекцій, де також пропонувались практичні кроки в напрямку фіксації та збереження археологічної спадщини, слід відзначити:

– виступ Павла Шидловського (КНУ імені Тараса Шевченка, Український державний інститут культурної спадщини) під час проведення 28-ої щорічної зустрічі Європейської Асоціації Археологів (31 серпня — 3 вересня 2022) на Круглому столі 'ARCHAEOLOGY MATTERS. The Need to Redefine the Relevance of Archaeology'. Співавторами презентації виступили Сергій Теліженко та Всеволод Івакін (Інститут археології

НАН України). Доповідь ‘Archaeological heritage under the spotlight’ була присвячена становищу археологічної спадщини під час війни в Україні в рамках широкої тематики ‘War conflicts, climate change, heritage destruction’, http://surl.li/lujjz (Shydlovskyi, Telizhenko, Ivakin 2022).

– виступ Всеволода Івакіна та Павла Шидловського на щорічній загальній конференції RESQUE, організованої Британським археологічним фондом (17 вересня 2022). На сесії Sites and Conflict було представлено доповідь на тему Ukrainian archaeological heritage under threat of Russian aggression: problems and prospects, http://surl.li/lujkl (Ivakin, Shydlovskyi 2022).

– виступ Павла Шидловського на міжнародному семінарі Archeologie et Patrimoines en contexts de conflits ou post-conflits за ініціативи CNRS та Міністерства культури Франції на тему Archaeological Landscapes in Ukraine During the War, http://surl.li/lujks.

Певним підсумком діяльності Групи за півріччя існування стало проведення міжнародного семінару «Охорона та збереження археологічної спадщини України» http://surl.li/gkkze.

23 листопада 2022 року планувалось провести дві сесії семінару у стінах головного корпусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Символічно, що роботу семінару було перервано потужним ракетним обстрілом Києва, внаслідок якого місто опинилось у стані блекауту. В таких умовах, другу сесію було проведено 2 грудня переважно в онлайн форматі. Семінар був присвячений розкриттю актуальних проблем з охорони та збереження культурної спадщини в умовах війни та питань дотичних до цієї теми.

В проведенні семінару, окрім викладачів, студентів та співробітників Київського національного університету імені Тараса Шевченка, брали участь також представники українських та зарубіжних освітніх і наукових закладів, музейних установ, заповідників та громадських організацій. Значний внесок у підготовку та проведення семінару зробили представники таких інституцій як:

– Український державний інститут культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України;

– Інститут археології Національної академії наук України;

– Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;

– Комунальний заклад «Центр консервації предметів археології»;

– Національна спілка краєзнавців України;

– Національний заповідник «Києво-Печерська лавра»;

– Національний музей історії України;

– Археологічний музей Київського націо-

нального університету імені Тараса Шевченка;

– Громадська організація «Спілка археологів України»;

– Громадська організація «Центр палеоетнологічних досліджень».

Крім цього, в роботі семінару брали участь також представники зарубіжних інституцій, а саме:

– Кафедра антропології Університету Нотр Дам (Сполучені штати Америки);

– Кафедра кіно, телебачення та театру Університету Нотр Дам (Сполучені штати Америки);

– Організація управління спадщиною.

Під час проведення семінару було виокремлено дві секції: «Археологічна спадщина в часи воєнних дій» та «Музейні колекції та культурні цінності: порятунок і збереження». У кожного доповідача була можливість виступити зі своїми презентаціями, а у слухачів — задати питання.

Семінар розпочався з вступного слова виконуючого обов'язків декана історичного факультету Тараса Пшеничного (рис. 1). Далі слово перейняв доцент кафедри археології та музеєзнавства і голова Спілки археологів України Євген Синиця, який наголосив на актуальності проведення семінару на обрану тему. Модератором семінару виступав доцент кафедри археології та музеєзнавства Павло Шидловський.

Рис. 1. *Вступне слово виконуючого обов'язків декана історичного факультету Тараса Пшеничного. Фото: Любов Самойленко.*

Fig. 1. *The opening speech by Taras Pshenychnyi, Acting Dean of the Faculty of History. Photo: Liubov Samoilenko.*

Під час роботи першої секції було заслухано низку доповідей, що були присвячені археологічній спадщині та особливостям її охорони в умовах ведення воєнних дій.

На питаннях досвіду збереження археологічної спадщини в умовах сучасних воєнних конфліктів у Європі акцентувала Олександра Іванова (Ivanova 2023). Ознайомлення з цією інформацією дає можливість застосувати новітні методи та використати їх на сучасному рівні в Україні. Особливості проведення моніторингових робіт були у фокусі доповідей Алли Буйських, Всеволода Івакіна, Івана Зоценка, Павла Шидловського (Буйських та ін. 2023). Питання обліку, консервації та музеєфікації археологічних об'єктів висвітлювалось у доповідях Маргарити Корнієнко та Тетяни Осінчук. Значну зацікавленість викликали доповіді Тимура Бобровського та Сергія Тараненка, присвячені сучасним археологічним дослідженням та музеєфікації археологічних пам'яток на території національних заповідників «Києво-Печерська Лавра» та «Софія Київська». Велика увага допо-

відачів приділялась моніторингу та фіксації збитків об'єктів археологічної спадщини, а також розкриттю проблем пов'язаних з такими процесами як паспортизація та постановка на державний облік археологічних пам'яток.

Учасники цієї сесії були одностайними у розумінні того, що моніторинг стану об'єктів археологічної спадщини зазнає труднощів у зв'язку з тим, що переважна більшість пам'яток існують у «невиявленому стані». Особливостями археологічних пам'яток є те, що після руйнування їх неможливо відновити, так само як і ландшафт та екологічне середовище, в яких вони знаходяться. Однією з найбільших проблем управління археологічною спадщиною є відсутність пам'яткоохоронної документації на переважну більшість пам'яток, що створює значні труднощі при фіксації втрат та збитків (Іванова, Шидловський 2023).

Друга секція семінару була вимушено перенесена на 2 грудня через російську ракетну загрозу і відбувалась переважно в онлайн форматі (рис. 2). Ця сесія, присвячена збереженню культурних цінностей та музейних колекцій, відзначилась презентацією Лілії Казанцевої, Наталії Писаревської та Любові Самойленко про життя університетських музеїв під час війни в Україні (Казанцева та ін. 2023). Доповіді Олександра Науменка, Тетяни Радієвської та Юрія Мазурика стосувались долі музейних колекцій та археологічних експонатів в часи збройних конфліктів (Науменко, Радієвська 2023). Через відсутність державних програм зі збереження музейних колекцій та алгоритмів евакуаційних заходів під час ведення воєнних дій, порятунок зібрань

Рис. 2. *Друга сесія семінару «Охорона та збереження археологічної спадщини України». Фото: Тетяна Лозниця.*

Fig. 2. *The second session of the seminar «Protection and preservation of the archaeological heritage of Ukraine». Photo: Tatyana Loznytsia.*

здійснювався за участі громадських ініціатив та музейних співробітників. В умовах активних воєнних дій нагальною стала проблема оцифрування фондів з метою збереження інформації про них на цифрових носіях.

Виступи зарубіжних колег дали можливість поглянути ззовні на проблеми пов'язані зі збереженням культурної спадщини в умовах війни в Україні. Інформативна презентація Семьюєля Харді (Samuel Hardy, Heritage Management Organization) стосувалась питань викрадення старожитностей з України, торгівля і контрабанда в росію та країни Східної Європи, а також відстеженню старожитностей, які були отримані в процесі грабунку пам'яток та колекцій в Україні під час війни. Потужний виступ Йена Кайта та Вільяма Донаруми (Ian Kuijt, William Donaruma, University of Notre Dame) стосувався проблем популяризації та інформування суспільства про важливість збереження та дослідження пам'яток культурної спадщини в умовах воєнних дій. Іноземні учасники висловили свою

підтримку Україні та долучились до обговорення проблем пов'язаних зі збереженням та управління спадщиною у воєнний час.

Під час семінару також піднімались питання освіти в галузях археології, музеєзнавства та пам'яткознавства. Світлана Іванисько доповіла про особливості акредитації освітньої програми підготовки бакалаврів спеціальності «Музеєзнавство, пам'яткознавство» КНУ імені Тараса Шевченка. Також була проведена зустріч з представниками Інституту археології НАН України, Українського державного інституту культурної спадщини Міністерства культури та інформаційної політики України та ВГО «Спілка археологів України», які засвідчили нагальну потребу у спеціалістах у сфері реєстрації об'єктів культурної спадщини та документування збитків завданих війною на професійному рівні. Серед пропозицій, озвучених під час семінару, які було підтримано всіма учасниками дискусії, набула ідея про необхідність посилити навчання студентів сучасним дистанційним методам фіксації об'єктів та предметів археологічної спадщини та діджиталізації музейних колекцій.

В ході семінару було обговорено ряд важливих питань, що постають перед українськими науковцями та освітянами на сучасному етапі. Війна показала актуальні проблеми пов'язані з археологічною культурною спадщиною. Велику увагу приділяли використанню інновацій, особливо, що стосується моніторингу та реєстрації археологічних об'єктів, а також необхідність розробки алгоритму дій для музеїв в екстрених ситуаціях та оцифруванню музейних колекцій.

Результатом роботи семінару стало рішення про поглиблення співпраці між науковими та освітніми інституціями зі збереження культурної спадщини, впровадження нових технологій і методів фіксації пам'яток, використання іноземного досвіду, а також розвиток обміну інформацією в галузі збереження культурної спадщини на національному та міжнародному рівнях (Шидловський, Корнієнко, Івакін 2022).

В наступному, 2023 році продовжилась робота по інформуванню громадськості з питань збереження археологічної спадщини під час війни. На сторінках міжнародного журналу The Historic Environment: Policy & Practice П. Шидловський, С. Теліженко та В. Івакін розкрили процес моніторингу археологічних ландшафтів та основні проблеми, що виникають під час дослідження пам'яток на звільнених територіях (Shydlovskyi, Telizhenko, Ivakin 2023).

14 лютого учасники Групи (Павло Шидловський, Всеволод Івакін, В'ячеслав Скороход) виступили з доповіддю про особливості моніторингу пам'яток археології в Київській та Чернігівській областях на конференції Лондонського Товариства Старожитностей (SAL) Cultural Heritage as the Target and Victim of War: First-hand reports from Ukraine, http://surl.li/exyar (http://surl.li/lujng).

Серед міжнародних заходів, в яких брали участь учасники Групи слід назвати міжнародні конференції «Humanities in Ukraine: Recent Trends and Challenges» (секція «Recent Studies in Ukrainian Archaeology», 10-11 березня, Лозанна) та "Охорона археологічної спадщини України" (Музей діалогу

культур, 16 червня, Кельце), де з доповідями про проблеми моніторингу археологічних пам'яток в контексті російсько-української війни виступили Алла Буйських, Всеволод Івакін та Павло Шидловський.

З точки зору координації різних ініціатив в галузі збереження пам'яток в Україні, важливою стала участь 27 квітня представників Групи (Всеволод Івакін, Іван Зоценко) у проведенні Звітної конференції за результатами проектів документування втрат культурної спадщини Штабом порятунку спадщини (https://www.heritage.in.ua/).

У березні моніторингові роботи велись також у співпраці з професорами Університету Нотр Дам Йеном Кайтом та Вільямом Донарумою (Ian Kuijt, William Donaruma, University of Notre Dame) на території Київської та Чернігівської областей, http://surl.li/lujox. Результатом такої співпраці стало створення короткої відеопрезентації Maybe Cannons Will Rumble: Behind the Camera, http://surl.li/lujpe (Kuijt, Donaruma 2023).

У лютому 2023 році проєкт Центру палеоетнологічних досліджень «Archaeological Landscapes Monitoring — презентація діяльності та результатів» отримав підтримку в рамках програми Гете Інституту, http://surl.li/eyjcb. В подальшому планується масштабувати діяльність Групи та провести низку презентаційних заходів для привернення уваги до нагальних питань збереження археологічних об'єктів під час війни.

Підсумовуючи, діяльність Групи спрямована на поширення інформації щодо стану культурної спадщини в Україні під час війни як серед українців, так і серед міжнародної спільноти. Це сприятиме тому, що суспільство переосмислить значення культурних пам'яток на національному та міжнародному рівні, а також сформує розуміння того, наскільки важливо вивчати спадщину своєї країни. Адже вона дуже важлива для усвідомлення своєї приналежності до окремої нації та її місця на світовому рівні. Пам'ятки культури руйнуються агресором саме з цієї причини. Проводячи заходи різних форматів щодо охорони та збереження культурної спадщини в Україні та за її межами, ця мета поступово втілюється в життя.

Література

Буйських, А.В., Івакін, В.Г., Шидловський, П.С., Зоценко, І.В. 2023. Пам'ятки археології під час війни: польовий досвід та юридичний аспект (на прикладі робіт МАЕ у м. Києві та Київській області у 2022 р.). *VITA ANTIQUA, 14. Культурна спадщина та війна: виклики і рішення*, http://vitaantiqua.org.ua/uk/archives/12087.

Іванова, О., Шидловський, П. 2023. Захистити минуле — щоб зберегти майбутнє (замість передмови). *VITA ANTIQUA, 14. Культурна спадщина та війна: виклики і рішення*, http://vitaantiqua.org.ua/uk/archives/12069.

Казанцева, Л.В., Писаревська, Н.В., Самойленко, Л.Г. 2023. Університетські музеї і війна в Україні. *VITA ANTIQUA, 14. Культурна спадщина та війна: виклики і рішення*, http://vitaantiqua.org.ua/uk/archives/12106.

Науменко, О.О., Радієвська, Т.М. 2023. Повернутися з небуття: загадкова історія колекції кам'яних артефактів стоянки Іскорость із розкопок

В. Хвойки. *VITA ANTIQUA, 14. Культурна спадщина та війна : виклики і рішення*, http://vitaantiqua.org.ua/uk/archives/12115.

Шидловський, П.С., Корнієнко, М.В., Івакін, В.Г. (ред.). 2022. *Науково-практичний семінар «Охорона та збереження археологічної спадщини України»* (23 листопада 2022 р., Київ, Україна): Тези доповідей. К.: Центр консервації предметів археології, http://surl.li/lukap.

Ivakin, V.H., Shydlovskyi, P.S. 2022. Ukrainian archaeological heritage under threat of Russian aggression: problems and prospects. In: *RESQUE Annual General Meeting Conference* (17 September 2022), The British Archaeological Trust: 12-15, http://surl.li/lukbb.

Ivanova, O.A. 2023. Balkan and Ukrainian experience of protection and preservation cultural heritage during military operations. *VITA ANTIQUA, 14. Culture Heritage and the War: challenges and solutions*, http://surl.li/lukbv.

Kuijt, I., Donaruma, W. (2023). *Maybe Cannons Will Rumble: Behind the Camera* (8:16 min). Behind the camera, filming of Maybe Cannons Will Rumble focusing on the destruction and preservation of Ukrainian culture, heritage and history, https://vimeo.com/817748843.

Shydlovskyi, P., Telizhenko, S., Ivakin, V. 2022. Archaeological Heritage as a Target during War. *The European Archaeologist*, 74, Autumn 2022: 36-41, http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7492858.

Shydlovskyi, P.S., Telizhenko, S.A., Ivakin, V.H. 2023. Archaeological Monitoring in War-Torn Ukraine, *The Historic Environment: Policy & Practice*, http://surl.li/lukcd.

Vita Antiqua № 14 2023

Archaeological Landscapes Monitoring Group — presentation of activities and first results of work

Diachenko Anastasiia

MSc student, Department of Archaeology and Museology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 60 Volodymyrska St, Kyiv 01033, Ukraine, e-mail: diachenkonastia2000@gmail.com, ORCID: 0009-0003-2449-0286.

In the conditions of active military operations on the territory of Ukraine, scientists and activists drew attention to the fact that the archaeological heritage of Ukraine is suffering great damage. Archaeological objects cannot be restored after destruction, the information contained in them disappears forever. That is why it is important to draw society's attention to such issues as the protection and preservation of archaeological heritage. That is why the Archaeological Landscapes Monitoring Group was created. Members of the organization actively spread information about cultural monuments in Ukraine during the war and participate in Ukrainian and international events aimed at highlighting this information. In particular, a scientific and practical seminar was held, at which representatives of various educational and scientific institutions participated. The fact that the seminar was interrupted by Russian shelling became symbolic. Much attention was paid to the monitoring of archaeological sites and their museumification. Unfortunately, even in the pre-war period, the archaeological heritage was in a state of crisis, which is manifested in the lack of documentation and the algorithm of actions in emergency situations. During the work, the Group focuses on the problems of the current state of archaeological research in Ukraine and cooperates with scientists in this field at the national and international levels.

Keywords: archaeological heritage, military operations, monitoring, museumification, scientific and practical seminar.

Considering the significant losses of archaeological heritage during military operations, as well as the looting of archaeological objects and collections by the invaders, in the first months of the large-scale invasion of the russian army, there was an urgent need to monitor the destroyed areas of archaeological heritage objects. Such circumstances led to the creation of an interdisciplinary Archaeological Landscapes Monitoring Group at the end of the summer of 2022, the task of which is to identify, record and study archaeological objects and territories destroyed as a result of military actions, and to form a database on them (http://surl.li/eybea).

The working group included representatives of a number of scientific, educational and non-governmental organizations, among which should be mentioned the Ukrainian State Institute for Cultural Heritage of MCIP of Ukraine, the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine, the National Museum of the History of Ukraine, the Faculty of History of Taras Shevchenko National University of Kyiv , the Union of Archaeologists of Ukraine, Center for Paleoethnological Research, Center for Medieval Studies, etc.

The result of the activity of this group is the development of an interactive questionnaire, the purpose of which is to record the destruction of archaeological heritage objects directly in the field, to create a database and a map of the destruction of archaeological objects and territories. It should be noted that the recording of the destruction of sites as a result of aggression should take place not only in the territories where military actions took place, but also throughout the territory of Ukraine. It is important to detect damage due to bombing, rocket and mortar attacks, as well as damage due to fortification, road, construction works related to the organization of defense in the rear. This activity should be started now, during the process of liberation of the territories from the invaders, with the aim to get full analysis of the destroyed parts of the landscape, the discovery of archaeological objects and the future assessment of losses and damages caused to the archaeological heritage as a result of the war.

In addition to direct field research of destroyed sites and detection of damage to archaeological landscapes by remote methods, one of the important vectors of the Group's work has become informing the Ukrainian and international audience about the problems of preserving archaeological and museum heritage in a country that is fighting for its independence.

Among a number of international events, during which the special vulnerability of archaeological objects and collections was emphasized, as well as practical steps in the direction of recording and preservation of archaeological heritage were proposed, it should be noted:

– presentation by Pavlo Shydlovskyi (Taras Shevchenko National University, Ukrainian State Institute for Cultural Heritage) during the 28th annual meeting of the European Association of Archaeologists (August 31 — September 3, 2022) at the Round Table 'ARCHAEOLOGY MATTERS. The Need to Redefine the Relevance of Archaeology'. The co-authors of the presentation were Serhii Telizhenko and Vsevolod Ivakin (Institute of Archeology of the National

Academy of Sciences of Ukraine). The report «Archaeological heritage under the spotlight» was devoted to the state of archaeological heritage during the war in Ukraine within the broad theme «War conflicts, climate change, heritage destruction», http://surl.li/lujjz (Shydlovskyi, Telizhenko, Ivakin 2022).

– report by Vsevolod Ivakin and Pavlo Shydlovskyi at the annual general conference RESQUE, organized by the British Archaeological Foundation (September 17, 2022). At the "Sites and Conflict" session, a report on Ukrainian archaeological heritage under threat of Russian aggression: problems and prospects was presented, http://surl.li/lujkl (Ivakin, Shydlovskyi 2022).

– speech by Pavlo Shydlovskyi at the international seminar Archeologie et Patrimoines en contexts de conflits ou post-conflits on the initiative of the CNRS and the Ministry of Culture of France on the topic of Archaeological Landscapes in Ukraine During the War, http://surl.li/lujks.

A certain result of the Group's activities during the half year of its existence was the holding of the international seminar «Protection and preservation of the archaeological heritage of Ukraine» http://surl.li/gkkze.

On November 23, 2022, it was planned to hold two sessions of the seminar in the walls of the main building of Taras Shevchenko Kyiv National University. It is symbolic that the work of the seminar was interrupted by a powerful missile attack on Kyiv, as a result of which the city was in a state of blackout. In such conditions, the second session was held on December 2, mainly in an online format. The seminar was devoted to the disclosure of current problems in the protection and preservation of cultural heritage in the conditions of war and issues related to this topic.

Professors, students and employees of Taras Shevchenko National University of Kyiv, representatives of educational and scientific institutions, museum, nature reserves and public organizations took part in the seminar. A significant contribution to the preparation and conducting of the seminar was made by representatives of such institutions as:

– Ukrainian State Institute for Cultural Heritage of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine;

– Institute of Archeology of the National Academy of Sciences of Ukraine;

– National Technical University of Ukraine «Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»;

– Municipal institution «Center for Conservation of Archeological Objects»;

– National Union of Local Lore Researchers of Ukraine;

– National Reserve «Kyiv-Pechersk Lavra»;

– National Museum of the History of Ukraine;

– Archaeological Museum of Taras Shevchenko Kyiv National University;

– NGO «The Ukrainian Association of Archaeologists»;

– NGO «Center for Paleoethnological Research».

In addition, representatives of foreign institutions also participated in the work of the seminar, in particular:

– Department of Anthropology, University of Notre Dame (United States of America);

– Department of Film, Television and Theater of the University of Notre Dame (United States of America);

– Heritage Management Organization.

During the seminar, two sections were distinguished: «Archaeological heritage in times of war» and «Museum collections and cultural values: rescue and preservation». Each speaker had the opportunity to make their presentations and the audience had the opportunity to ask questions (fig. 3).

The seminar began with an opening speech by Taras Pshenychnyi, Acting Dean of the Faculty of History. Next, the assistant professor of the Department of Archaeology and Museum Studies and the head of the Ukrainian Association of Archaeologists, Yeugen Synytsia, spoke, who emphasized the urgency of holding a seminar on the chosen topic. The seminar was moderated by Pavlo Shydlovskyi, associate professor of the Department of Archaeology and Museum Studies.

During the work of the first section, a number of reports were heard, which were devoted to the archaeological heritage and the peculiarities of its protection in the conditions of military operations. During the war, cultural heritage becomes one of the most vulnerable objects that suffer significant damage and destruction. After the destruction of archaeological sites, they cannot be restored, just like the landscape and ecological environment in which they are located. The problem of protection of archaeological heritage is even more urgent due to the fact that in the pre-war period it was in a state of crisis. That is why holding such seminars is currently necessary (Ivanova, Shydlovskyi 2023).

Fig. 3. *The preparation for the seminar «Protection and preservation of the archaeological heritage of Ukraine». Photo: Liubov Samoilenko.*

Рис. 3. *Підготовка семінару «Охорона та збереження археологічної спадщини України». Фото: Любов Самойленко.*

Oleksandra Ivanova emphasized the issues of the experience of preserving archaeological heritage in the conditions of modern military conflicts in Europe. Acquaintance with such information makes it possible to apply the latest methods and use them at a modern stage in Ukraine (Ivanova 2023). Peculiarities of conducting monitoring work were the focus of the reports of Alla Bujskikh, Vsevolod Ivakin, Ivan Zotsenko, and Pavlo Shydlovskyi (Bujskikh et al. 2023). The issue of accounting, conservation and museumification of archaeological objects was covered in the reports of Marharyta Kornienko and Tetiana Osinchuk. The reports of Tymur Bobrovskyi and Serhii Taranenko, dedicated to modern archaeologi-

cal research and museumization of archaeological monuments on the territory of the national reserves «Kyiv-Pechersk Lavra» and «Sophia Kyivska», aroused considerable interest. The speakers paid a lot of attention to the monitoring and recording of damage to archaeological heritage objects, as well as to the disclosure of problems related to such processes as passporting and registration of archaeological monuments. Monitoring of the state of archaeological heritage objects is also difficult due to the fact that the vast majority of monuments exist in an «undiscovered state», which requires special research. But the biggest problem is that not all archeological monuments have the necessary documentation, which forces scientists to restart the system of passporting monuments.

The second session of the seminar was forced to be postponed to another day (December 2) due to the russian missile threat. That is why the second part of the seminar was held mostly online (fig. 4). This session, dedicated to the preservation of cultural values and museum collections, was marked by a presentation by Lilia Kazantseva, Natalia Pysarevska and Liubov Samoilenko about the life of university museums during the war in Ukraine (Kazantseva et al. 2023). The reports of Oleksandr Naumenko, Tetiana Radievska and Yurii Mazuryk concerned the fate of museum collections and archaeological exhibits during armed conflicts (Naumenko, Radievska 2023). Due to the lack of state programs for the preservation of museum collections and algorithms for evacuation measures during hostilities, the rescue of collections was carried out with the participation of public initiatives and museum employees. In the conditions of active military operations, the problem of digitizing funds in order to preserve information about them on digital media became urgent.

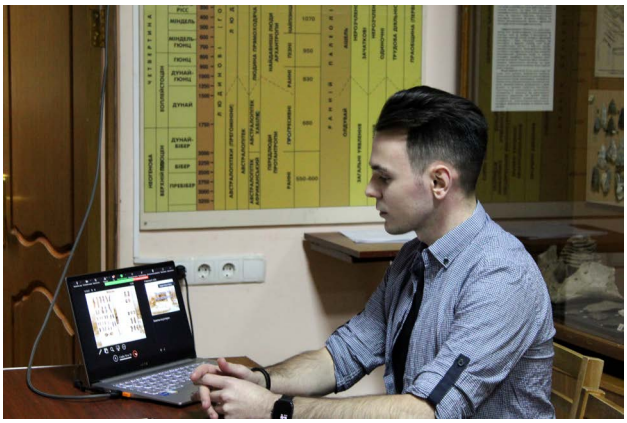

Fig. 4. *The second session of the seminar «Protection and preservation of the archaeological heritage of Ukraine». Photo: Tatyana Loznytsia.*

Рис. 4. *Друга сесія семінару «Охорона та збереження археологічної спадщини України». Фото: Тетяна Лозниця.*

The speeches of foreign colleagues gave an opportunity to look from the outside on the problems related to the preservation of cultural heritage in the conditions of war in Ukraine. Informative presentation by Samuel Hardy (Heritage Management Organization) concerned the abduction of antiquities from Ukraine, trade and smuggling to russia and the countries of Eastern Europe, as well as the tracking of antiquities obtained during the looting of monuments and collections in Ukraine during the war. A powerful speech by Ian Kuijt and William Donaruma (University of Notre Dame) dealt with the problems of promoting and informing the public about the importance of preserving and researching cultural heritage monuments in the context of military operations. Foreign participants expressed their support for Ukraine and joined the discussion of problems related to the preservation and management of wartime heritage in Ukraine.

During the seminar, issues of education in the fields of archaeology, museology and monument studies were also raised. Svitlana Ivanysko reported on the peculiarities of the accreditation of the educational program for training bachelors in the specialty «Museology, Heritage Studies» of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. A meeting was also held with representatives of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Ukrainian State Institute for Cultural Heritage of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, and the Ukrainian Association of Archaeologists, who testified to the urgent need for specialists in the field of registration of cultural heritage sites and documentation of war damage to professional level. Among the proposals voiced during the seminar, which were supported by all participants in the discussion, was the idea of the need to strengthen the training of students in modern remote methods of recording objects of archaeological heritage and digitization of museum collections.

During the seminar, a number of important issues facing Ukrainian scientists and educators at the current stage were discussed. The war showed actual problems related to archaeological cultural heritage. Much attention was paid to the use of innovations, especially regarding the monitoring and registration of archaeological objects, as well as the need to develop an algorithm of actions for museums in emergency situations and the digitization of museum collections.

The result of the seminar was a decision to deepen cooperation between scientific and educational institutions in the preservation of cultural heritage, the introduction of new technologies and methods of fixing monuments, the use of foreign experience, as well as the development of information exchange in the field of cultural heritage preservation at the national and international levels (Shydlovskyi, Kornienko, Ivakin 2022).

In the following year, 2023, the work on informing the public about the preservation of the archaeological heritage during the war continued. On the pages of the international magazine The Historic Environment: Policy & Practice, P. Shydlovskyi, S. Telizhenko, and V. Ivakin revealed the process of monitoring archaeological landscapes and the main problems that arise during the study of monuments in liberated territories (Shydlovskyi, Telizhenko, Ivakin 2023).

On February 14, members of the Group (Pavlo Shydlovskyi, Vsevolod Ivakin, Vyacheslav Skorokhod) gave a report on the peculiarities of monitoring archaeological monuments in Kyiv and Chernihiv regions at the conference of the Society of Antiquities of London (SAL) Cultural Heritage as the Target and Victim of War: First-hand reports from Ukraine, http://surl.li/exyar (http://surl.li/lujng).

Among the international events in which the members of the Group took part was the international conference «Humanities in Ukraine: Recent Trends and Challenges», which took place on March 10-11 in Lausanne, where Alla Buyskikh and Vsevolod Ivakin spoke as part of the «Recent Studies in Ukrainian Archeology» section with the report «Ukrainian archaeological heritage, threatened by war».

From the point of view of coordination of various initiatives in the field of preservation of

monuments in Ukraine, on April 27, representatives of the Group (Vsevolod Ivakin, Ivan Zotsenko) took part in the Reporting Conference on the results of projects documenting the loss of cultural heritage by the Heritage Rescue Headquarters (https://www.heritage.in.ua/).

In March, monitoring work was also carried out in cooperation with the University of Notre Dame professors Ian Kuijt and William Donaruma in Kyiv and Chernihiv regions, http://surl.li/lujox. The result of such cooperation was the creation of a short video presentation Maybe Cannons Will Rumble: Behind the Camera http://surl.li/lujpe (Kuijt, Donaruma 2023).

In February 2023, the project of the Center for Paleoethnological Research «Archaeological Landscapes Monitoring — presentation of activities and results» received support within the Goethe Institute program, http://surl.li/eyjcb. In the future, it is planned to scale up the activities of the Group and hold a number of presentation events to draw attention to the pressing issues of preserving archaeological sites during the war.

In summary, the Group's activity is aimed at spreading information about the state of cultural heritage in Ukraine during the war both among Ukrainians and among the international community. This will help society to rethink the meaning of cultural monuments at the national and international level and also to understand how important it is to study the heritage of one's country. After all, it is necessary for everyone to be aware of belonging to a separate nation and its place in the world. Cultural monuments are destroyed by the aggressor precisely for this reason. Carrying out measures of various formats for the protection and preservation of cultural heritage in Ukraine and abroad, this goal is gradually being implemented by the members of the Group.

References

Bujskikh, A.V., Ivakin, V.H., Shydlovskyi, P.S., Zotsenko, I.V. 2023. Pamiatky arkheolohii pid chas viiny: polovyi dosvid ta yurydychnyi aspekt (na prykladi robit MAE u m. Kyievi ta Kyivskii oblasti u 2022 r.) [Archaeological Sites During the War: field experience and legal aspect (on the example of the Archaeological Monitoring Expedition works in Kyiv and Kyiv region in 2022)]. *VITA ANTIQUA, 14. Culture Heritage and the War: challenges and solutions*, http://vitaantiqua.org.ua/en/archives/12095.

Ivanova, O., Shydlovskyi, P. 2023. Protect the past - to save the future (Instead of a Foreword). *VITA ANTIQUA, 14. Culture Heritage and the War: challenges and solutions*, http://vitaantiqua.org.ua/en/archives/12073.

Kazantseva, L.V., Pysarevska, N.V., Samoilenko, L.G. 2023. Universytetski muzei I viina v Ukraiini (University Museums and the War in Ukraine). *VITA ANTIQUA, 14. Culture Heritage and the War: challenges and solutions*, http://vitaantiqua.org.ua/en/archives/12108.

Naumenko, O.O., Radievska, T.M. 2023. Povernutysia z nebuttia: zahadkova istoriia kolektsii kamianykh artefaktiv stoianky Iskorost iz rozkopok V. Khvoiky (Return from nothingness: the curious history of the collection of stone artefacts of the Iskorost site from the excavations of V. Khvoika). *VITA ANTIQUA, 14. Culture Heritage and the War: challenges and solutions*, http://vitaantiqua.org.

ua/en/archives/12117.

Shydlovskyi, P.S., Kornienko, M.V., Ivakin, V.H. (eds.). 2022. *Scientific and Practical Seminar 'Protection and Preservation of Archaeological Heritage of Ukraine'* (November 23, 2022, Kyiv, Ukraine: Abstracts. Kyiv: Center for conservation of archaeological objects, http://surl.li/lukap.

Ivakin, V.H., Shydlovskyi, P.S. 2022. Ukrainian archaeological heritage under threat of Russian aggression: problems and prospects. In: *RESQUE Annual General Meeting Conference* (17 September 2022), The British Archaeological Trust: 12-15, http://surl.li/lukbb.

Ivanova, O.A. 2023. Balkan and Ukrainian experience of protection and preservation cultural heritage during military operations. *VITA ANTIQUA, 14. Culture Heritage and the War: challenges and solutions*, http://surl.li/lukbv.

Kuijt, I., Donaruma, W. (2023). *Maybe Cannons Will Rumble: Behind the Camera* (8:16 min). Behind the camera, filming of Maybe Cannons Will Rumble focusing on the destruction and preservation of Ukrainian culture, heritage and history, https://vimeo.com/817748843.

Shydlovskyi, P., Telizhenko, S., Ivakin, V. 2022. Archaeological Heritage as a Target during War. *The European Archaeologist*, 74, Autumn 2022: 36-41, http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7492858.

Shydlovskyi, P.S., Telizhenko, S.A., Ivakin, V.H. 2023. Archaeological Monitoring in War-Torn Ukraine, *The Historic Environment: Policy & Practice*, http://surl.li/lukcd.